

ספרות הבריחה וההעפלה, 1939–1994 מחקר ביבליומטרי

חוּם מוסטיגמן ובלומה פרץ

הקדמה

ההעפלה על-כל מרכיביה בשנים שלפני קום המדינה ביטאה מצד אחד את רצונו העז של העם היהודי לחשוך לאוז אבותיו בכל דרכים, ומצד שני, את הקשר האמיץ בין היישוב היהודי בארץ-ישראל לבין יהדות הגולה.

בריטניה, שקיבלה את המנדט על ארץ-ישראל לאחר מלחמת העולם הראשונה, החלה כבר בתaqילות שונות השלושים להגביל את מספר רשויות הعليיה ("סרגטיפיקטים"). שהעניקה לתנועה הציונית לשם חלוקתם בין היהודים הרוצחים לעלות לארץ-ישראל.¹ חפער בין מספר היהודים שביקשן לעלות לארץ-ישראל לבין מספר רשויות הعليיה שהוונקו הנידח את הצורך לעלייה בלתי ליגאלית, מנוקדת מבטה של בריטניה – היא ה"העפלה". מציאות זו, ומצוותם החולכת זగוברת של היהודים באירופה בתחילת שנות השלושים הגבירה את הדרישת לעלייה נתנה בשנת 1934 דחיפה לתחילת ה"העפלה" – המכונה על-ידי "החלוץ" וה"הגנה" מצד אחד ועל-ידי התנועה הרביזיוניסטית, מצד שני.²

עליות הנאצים לשולטן בגרמניה והשתלטותם על אוסטריה ציכסלו בקיה הגבירו את הדרישת לעלייה בסוף שנות השלושים. כמצאה מכון הוקם בתחילת שנת 1939 "המוסד לעלייה ב'" במטרה לרכז את ההעפלה תמאודגנת על-ידי מוסדות חילוב.³

¹ עופר, דליה, דרך בים: עלייה בתקופת השואה 1939–1944, ירושלים 1988, עמ' 13–15; שפירא, דוד ח., עלות בכל דרכים: תולדות ההעפלה לארץ-ישראל מראשית השלטון הבריטי ועד לשלהי שנות השלושים (1918–1937), תל אביב 1994, עמ' 89–90.

² אבנרי, אריה ל., מילוט ערך "טאורוס": עשור ראשון להעפלה בדרכי הגם 1934–1944, תל אביב 1985, 32–21, 199–200.

³ ארכין, העבודה ומכוון לבו, חטיבה זו 208, רשותה 3, תיק 9א' (העתק בפרוייקט הביאומברטי לחקור מערכות ההעפלה ע"ש שאול אבגדור, מרכז המידע, אוניברסיטת תל אביב, 1–(25.1)148). פרוטוקול היישבה, בצוות מבוא והערות, ראה מוסטיגמן חוה,

ב"ספר הלבן" של מקדונלד, במאי 1939, הגילה בריטניה את עלית היהודים לארץ במשך חמיש שנים הבאות ל-75 אלף עולים בסך הכל, מהם ינכה מספר העולים הבלתי ליגאלים.⁴ היישוב בארץ היהודי אירופי מצאו את עצם בין הפטיש לטון, והזרכ חיחודה להילחם בגזירה ולנסות ולהציל את יהודי הגולה היינוה הגברת החעפלה.

בשנים 1934–1944 עלו לאוז'ישרל אל כ-37,000 מעפילים, באמצעות ספינות מעפילים שאורגנו על ידי המוסד לעלייה ב', על ידי התנועה הריביזיוניסטית ועל ידי יזמים פרטיים.⁵

לאחר השואה נדו בדרכו אירופה דובבות יהודים שבקשותם הייתה אחת – לעזוב את אדמות הגולה המ孔לות ולעלות לאוז'ישרל. החעפלה התחדשה אז ביתר שאת וצברה תנופה, ובשנים 1945–1948 עלו לאוז'ישרל בדרך זו כ-83,000 מעפילים.

ההעפלה לבשה צורות שונות: העפלה ימית, שהביאה לחופי הארץ את רוב המעלפים – כ-107,000 – ב-96 אניות; העפלה יבשתית דרך סוריה ولובנון, דרך העפילו-כ-500,⁶ יהודים מארצאות המזרח; העפלה אוויארית אשר העבירה בשנת 1947 כ-150 אלף בשלוש טיסות – שתיים מבגדאד ואחת מאיטליה;⁷ העפלה בתחבולי שוניות, פגון באמצעות נישואין פיקטיביות לבאים-מזל בעלי אישורי עלייה;⁸ או באמצעות כנישת לארץ-באישור תאיירים, והשתקעות בה;⁹ או באמצעות מסמכים מזויפים (עליה ד''), נרכחה על כ-500,8 מעפילים.¹⁰

ההעפלה היא נושא מורכב, שכן הוא לא רק תולל את תיאור העברנות של העולים אל חופי הארץ, אלא את כל הפעילות המגוונת שבוצעה על ידי התנועות והמוסדות הציוניים בארץ-זゴלה, ושמטרות הסופית הייתה הבאתם של יהודים. רבים ככל האפשר לאוז'ישרל, בכל דרך אפשרית. פעילות זו מקיפה את הנושאים העיקריים הבאיס:

"פרוטוקול מישיבה לענייני עלייה ב'", הצינוות, כ"א (תשנ"ה), עמ' 243–266. ראה גם:
מכتب מאת שאל מאירוב, 30:4.1939, ארכון תולדות ההגנה, תיק 14/343.

4. עופר (לעיל, הערך 1), עמ' 14.

5. אבנרי (לעיל, הערך 2), נספחים.

6. אביגור, שאל, עם דור ההגנה, א, פרשיות ורמוויות, תל-אביב תשל"ח, עמ' 42–43.
7. סלוצקי, יהודית, ספר תולדות ההגנה, חלק טר ז, תל-אביב 1973, עמ' 1113–1114; נאור, מרדכי, ההעפלה: 1934–1948, תל-אביב 1984, עמ' 116–117; אביגור (לעיל, הערך 6), עמ' .44.

8. ספרא (לעיל, הערך 1), עמ' 76–78, 182–185.

9. עופר (לעיל, הערך 1) עמ' 11.

10. אביגור (לעיל, הערך 6), עמ' 44.

- הפעילות, הצוינית למען הצלה יהודים בתקופת השואה, בהגשה/ סיוע ליהודים בארץות הכובשות עלייזי הנאצים, ובארגון עלייה חוקית/ההעפלה;
 - ה"בריחה" – זו תנועת חמידה של היהודים ניצולי השואה מכל ארצות אירופה, בעיקר מברית המועצות ומפולין אל-ארצות-מרכז אירופה – גרמניה ואוסטריה – ששימשו מעבר לארצות אשר מתחזקה הפליגו ספינות המעפילים, המרכזיות שביניהן היו צרפת ואיטליה. ה"בריחה" החלה בתנועה ספרנטנית בקרבת ניצולי השואה בוגרי תנועות הנוער החלוציות בשלבי מלחמת העולם השנייה, ונמשכה כמבצע שארגן על-ידי היישוב היהודי בארץ, באמצעות "המוסך לעלייה ב". מספר היהודים שהשתמשו בנטייבי הבריחה הגיע לידי קרוב ל-250,000.¹¹
 - פעילות חניכים הארץ-ישראלים שליחי היישוב היהודי בארץ ישראל, שערכו מעבר לקווי האויב במהלך מלחמת העולם השנייה, ופעלו בארץ אירופה הכבושה;¹²
 - פעילות החילילים הארץ-ישראלים שהתנדבו לשירות בא-הבריטי במהלך מלחמת העולם השנייה, צפלו בקרב יהדות הגולה בבריחה וההעפלה;¹³
 - שארית הפליטה לאחר השואה ופעילות שליחים מארץ-ישראל במהלך עוקורים באירופה, בארגון בריחה וההעפלה;
 - מדיניות העלייה של בריטניה, הספר הלבן ומאבקה של בריטניה בהעפלה;¹⁴
 - עמדתה ומדיניותה של ארצות-הברית בנושא ההעפלה;¹⁵
 - המדיניות הציונית הרשמית בנושא הבריחה וההעפלה.¹⁶
- תחומי ההיסטוריה, אלה שיק נושא מחקר זה, נחשב לפעם לתוכם הנמנים עס. מדעי הרוח, ולפעמים – עם מדעי ההתבראה. כך או כך, מעתים הם המחקרים הביבליומטריים, שנודסמו אוזות הספרות של ההיסטוריה, ולא גוטמן, ישראל (עורך), האנציקלופדיה של השואה, א', עמ' 214–217; ב, עמ' 428–430.
- 12 גבר, יואב, "מושאי הדגל: שליחותם של חתנגדים לעם היהודי", תולדות החתקיבות, ג, ירושלים תשמ"ג, עמ' 133–206; גולד, זרבבל (כיסט וערץ), מגן בסתר: מפעלות המחרטה הארץ-ישראלית במהלך מלחמת העולם השנייה, ירושלים תש"ט, עמ' 193–619.
- 13 קין, עירית, לא נהנו הרעב: ניצולי השואה ושליחי ארצ'ישראל: גרמניה 1945–1948, תל אביב 1996, עמ' 84–93; גבר (לעל', הערך 15), עמ' 531–585.
- 14 אליאב, בנימין, היישוב בימי הבית הלאומי 1917–1948, ירושלים 1989; קצנובג, נגןאל, מחלוקת בספר לבן: מדיניות בריטניה בארץ ישראל 1936–1940, ירושלים תש"ז.
- 15 צויג, רון, "האמריקאים: לא איכפת לו", עתימול, יי'ז'ן (81) (אוקטובר 1988), עמ' 14–15; פהינדליך, יהושע, "השואה, מדינות העוגבים ושאלת ארץ-ישראל", משואה, ב' (ה' אפריל 1997), עמ' 40–41; דינרשטיין, ליונרד, "ארצות-הברית והעקרונים", י' גוטמן ויע' דרכטלב (עורכים), שאריות הפליטה 1944–1948: חיקום והמאבק הפוולי, ירושלים תשנ"א, עמ' 313–329.
- 16 באואר, יהודה, דיפלומטיה ומחתרת במדיניות הציונית 1939–1945, מרחביה 1963.

עליה בידנו לאתר אפילו מחקר בביבליומטריה אחד הבודק את גידולה ואופייה של הספרות בנושא ספציפי בהיסטוריה, להוציא את עבוזות המוסמך של איילת רובין על הספרות המחקרית בנושא האנטישמיות.¹⁷ גם בספרה של סلن¹⁸ – המקבץ את הביבליוגרפיה שלגחים הביבליומטריקה. בשנות השבעים והשמונים, לא מצוין אף מחקר אחד כזה.

אך עיוו במחקרים בביבליומטריים שנעשו אודות ספרות המדעים בכלל,¹⁹ אודות ספרות מדעי הרוח ו奥迪ות ספרות מדעי החברה על כל תחומייהן,²⁰ ושרה של מחקרים שככל אחד מהם עוסק בתחום ספציפי במדעי הרוח, החברה או הרפואה – הגאוגרפיה,²¹ הדמוגרפיה,²² המחקר החינוכי בישראל,²³ מגילות ים המלח,²⁴ ספרות יידיש לאחר השואה,²⁵ הספרות המחקרית בנושא האנטישמיות,²⁶ האקופונקטורה²⁷ וה-AIDS²⁸ – אף-על-פי שהם תחומי מדע שונים ושיכים לדיסציפלינות שונות, השתמשו בהם החוקרים במתודולוגיה של המחקר הביבליומטרי.

נוסף לכך, בדיקת מסקנותיהם של חוקריהם המנתחים את המגמות בגידולה של הספרות בתחום: תנלות הציונות והיישוב²⁹ תוך הייזות בשיטת מחקר

17. רוביון, איילת, *הספרות המחקרית בנושא האנטישמיות: סקר בביבליומטרי 1984-1992*, עבודת גמר לקבלת תואר מוסמך בספרנות, אוניברסיטה העברית בירושלים, ירושלים 1996.

18. Sellen, M.K., *Bibliometrics: An Annotated Bibliography, 1990-1970*, New York 1993.

19. Mikhailov, A. I. et al., *Scientific Communications and Informatics*, Arlington 1984.

20. Line, M. & Roberts, S., 'The Size, Growth and Composition of Social Science Literature', *International Social Science Journal*, 28 (1976), pp. 122-159.

21. Aiyepeku, W.O., 'The Languages and Format of Geographical Literature: A Comparative Study', *International Library Review*, 5(1973), pp. 53-62.

22. Peritz, B.C., 'The Literature of Demography; its Characteristics and Changes over Time', *Journal of Information Science*, 14 (1988), pp. 99-107.

23. Peritz, B.C., Teitelbaum, R. & Sor, D. 'Educational Research in Israel: A Bibliometric Survey, 1974-1985', *Educational Research*, 31(1989), pp. 59-64.

24. Heisey, T.M., 'Paradigm Agreement and Literature Obsolescence: A Comparative Study in the Literature of the Dead Sea Scrolls', *Journal of Documentation*, 44, 4 (December 1988), pp. 285-301.

25. טיכטול, לאה, *ספרות יידיש אחרי השואה 1945-1948*: מחקר בביבליומטרי, עבודת גמר לקבלת תואר מוסמך בספרנות, אוניברסיטה העברית בירושלים, ירושלים התשנ"ז.

26. לעיל, הערה 17.

27. Haiqi, Z., 'Basic Literature of Acupuncture in Medline: A Bibliometric Analysis', *Libri*, 45 (1995), pp. 113-122.

28. Sengupta I.N., & Kumari, L., 'Bibliometric Analysis of AIDS Literature', *Scientometrics*, 20, 1 (1991), 297-315.

29. קולת, ישראל, 'על המחקר והחוקר של תנלות ההייזות והציונות', *Κτήδρα*, 1 (אלול תשל"ז), עמ' 3-35; אלמוג, שמואל, 'ריבוי-פניות בתולדות הציונות והייזוב', עיונים

NELLO בביבליוגרפיה מחקרים, ספרי מקור (כולל יומנים, מכתבים ומסמכים שפורסמו בדפוס), ספרי זיכרונות (כולל עדויות, ביוגרפיות ואוטוביוגרפיות שפורסמו בדפוס), סקירות, וכמו כן תכניות לימודים, רישומות של אניות מעפילים, מפות, תארכונים ועוד. שפות הפרייטים בביבליוגרפיה הן השפות בהן התרשםו.

לא נלו בביבליוגרפיה מאמרם בעיתונות יומית, ספרות יפה, רומנים היסטוריים, מחזות וספרישירה ומארמי בקורס.

שיטת העבודה

המחקר שלנו הוא סקר שנעשה על אוכלוסיית הprietyים בביבליוגרפיה של הבירחה וההעפלה, בשיטת השאלון.

כל רשותה בביבליוגרפיות היא שאلون שמלא עבור פריט אחד באוכלוסייה. השדות ברשותה הרלבנטיים למחקר שלנו הן השאלות בשאלון (ברשותה המקרויאת-קיימים שדות נוספים, כגון: שם המחבר, כותר, מוויל, מקום פרסום, וכו''), אשר לא נעשו בהם שימוש במהלך זה).

השאלון: הביבליוגרפיה הזונה לתוכנת האיזור "אוניניקסט". כל פריט בביבליוגרפיה חונן ברשותה נפרדת, המורכבת משדות-המתארים פנימיים-שונות של הפריט.

המשתנים: השדות ברשותה הביבליוגרפיות אשר שימשו משתמש. לניתוח הביבליומטרי הן: נושא הפרסום; אופי הפרסום; סוג הפרסום; תאריך; שפה; שם כתבי-העת.

קטגוריות למשתנים:

המשתנה: הקטגוריות:

1. נושא הפרסום: א. בריחה

ב. העפלה

ג. חצלה

ד. הצנחים

ה. החילילים הארצישראלים בצבא הבריטי

ו. שאירת הפליטה

ז. מדיניות בריטניה

ח. מדיניות ארצות-הברית

ט. מדיניות הציונית

2. אופי הפרסום: א. מחקר

ב. מקורות

ג. זיכרונות

ד. סקירה

ה. אחר

3. סוג הפרסום:

א. מונוגרפיה

ב. מאמר

ג. חוברת

ד. דיסרטציה

ה. עבדות-מוסמך

א. 1952–1939

ב. 1966–1953

ג. 1980–1967

ד. 1994–1981

4. תאריך:

א. עברית

ב. אנגלית

ג. צרפתית

ד. גרמנית

ה. איטלקית

ו. רומנית

ז. יידי

ח. הולנדית

ט. אחר

5. שפה:

שם כתבה העת בו פורסם המאמר

6. כתבי-עת:

הגדרות לקטגוריות "אופי הפרסום"

מחקר: פרסום המבוסס על מקורות ראשוניים, דוגמאות-מסמכים בארכיבונים היסטוריים, או על מחקרים קודמים, והמלואה באפרט מדעי (הערות, שוליים, מראי מקומיות,ביבליוגרפיה).

מקורות: פרסום של מקורות ראשוניים, דוגמאות מסמכים היסטוריים, יומיינים, ומכתבים.

זכרונות: פרסום זיכרונות, עדויות, ראיונות, ביוגרפיות או אוטוביוגרפיות של אנשיות שנטלו חלק בהעפלה או בבריחה, בתור מעפילים, שליחים או מדינאים, והמבוססים על חוויתיהם כאישיות של חמברים.

סקירה: פרסומים בתולדות ההעפלה ותבריתה, שאינם מחקרים וAINS זיכרונות.

אחר: תוכניות לימודים, רשימות של אניות מעפילים, מפות, תאריכונים וכו'.

הגדרות לקטגוריות "סוג הפרסום"
מוניוגרפיה: העתק מודפס של טקסט או גרפיקה, באורך של 49 עמודים לפחות.
מאמר: יצירה מודפסת המתפרשת בתקופה (תקופון): יצירות המתרפרשות בפרק זמן סדיר או בלתי סדיר, אשר שונים בתוכן ומתרפרשים תחת כותר אחד, וכוננות להמשיך ולצאת לאור ללא הגבלה של זמן. סוג התקופון הנפוץ ביותר הוא כתבי-העת).

חוברת: יצירה מודפסת המכילה בין 5 ל-48 עמודים.¹⁵

דיסרטציה: חיבור לשם קבלת התואר "דוקטור לפילוסופיה".
עבודת מוסמך: עבודה גמר לתואר "מוסמן".

מבחן מוקדם ושינויים
לאחר קביעת אוכלוסיית המחקר, המשתנים והקטגוריות לכל משתנה, נעשה מבחן מוקדם (Pretest) שבאמצעותו התגלו קשיים בקביעת אופי הפרסום והנושא של פריטים רבים, שכן הם היו בעלי אופי מעורב או עסקו בנושאים שונים. כדי להתגבר על בעיות אלה שונתה השאלה השאלון המקורי, נקבע כי הרשומה תשקף את האופי ואת הנושא העיקריים של הפריט.

"**מקומות ההתרחשות**" ו"תיקופת ההתרחשות"
בעת קביעת המשתנים בשאלון נבדקה האפשרות להוסיף שני משתנים נוספים, שיתנו ביטוי לתקופת ההתרחשות של האירועים המתוארים בפריט הביבליוגרפי, ולמיקום ההתרחשותם. אך ניתוח של הפריטים הביבליוגרפיים הראה כי אין כל דרך לקבוע קטגוריות חד משמעות למשתנים אלה ולשייך אליהן את רוב הפריטים.

האירועים בתולדות התרבות אינם מוגבלים למקומות ההתרחשות אחד ואינם חז-משמעותיים. מבצע הפעלה ארגן לעיתים על ידי מרכז הפעלה-מקום מסוים, ועל ידי שליחים בארץות שונות. המעליפים באו: מארחות אחרות, ולעתים חצטפו למסע במקומות שונים במהלךו. אניות המעפילים נרכשו לעיתים בארץ אחת, הוכנו לתפקידם בארץ שנייה, חלק מן המעפילים הועלו עליהן בארץ שלישית וחיה הפליגה ארץ רבעית, שם עלו עליה מעפילים נוספים. כיצד נוכל לקבוע אסך את "מקומות ההתרחשות" של פריט ביבליוגרפי החוקר את תולדותיה של אניה זו? קושי נוסף בקביעת מקום ההתרחשות הוא כי פריטים רבים אינם עוסקים כלל במבצעי הפעלה ספציפיים אלא בנושאי רוחב הקשורים בנושא, כגון מדיניות בריטניה, המדיניות הציונית, זיכרונותיו

15. מיכאלוב (לעיל, הערה 19), עמ' 188.

של שליח שפועל בארץות שונות, וכו', או בתולדות ההעפה במשך תקופה ארוכה, אשר במהלךו מבצעי העפה במקומות רבים – בארץות ואף ביבשות שונות.

בעת ניסיון לקבוע את תקופת התהroughות אליהם מתייחסים הפריטים הביבליוגרפיים נתקלנו בבעיות דומות. קיימים אמנים פריטים המתארים אירועים בתחוםים בתקופת זמן מוגדרת, אך פריטים רבים אחרים מתייחסים לאיירועים המשתרעים על פני תקופה ארוכה. בעיתיותם במוחם הם פריטים ביבליוגרפיים הטעוקרים תקופה ארוכה מאוד, לעיתים כל ימי תולדות ההעפה, אך דנים בפרקוטרוט בכמה פרשיות נבדקות, שככל אחת מהן מתארשת בתקופה אחרת ובסיום אחר. שלא כמו במקרה של המשנה "אופי הפרסום" ו"נושא הפרסום", קביעת "מקום התהroughות מרכזי" ו"תקופת התהroughות מרכזית" לפי האחיזים מן חפירת שתקופת התהroughות מסוימת או מקום התהroughות מסויים תופס משך כל העמודים בפרייל, נתגלה כמשמעות קשה מאוד, ולעתים אף בלתי אפשרית. יתרה מזה – קביעת זוגת הינה מציאות תמונה מעוותת של ספרות זו.

תוצאות המחקר

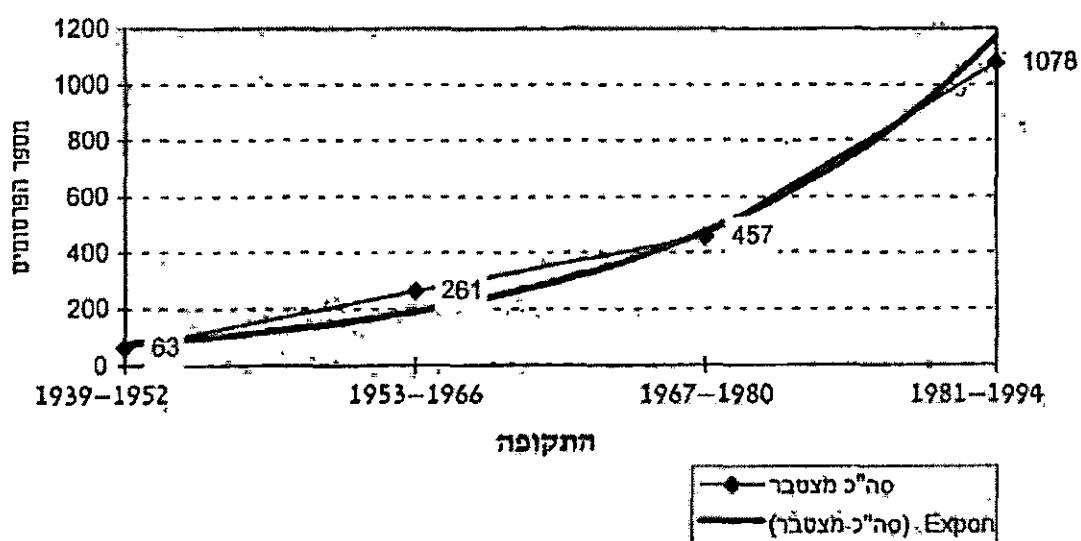
גידול ספרות הבריחה וההעפה

גידול ספרות הבריחות וההעפה בשנים 1939–1994 הוא גידול מעריכי (Exponential growth), ופירושו שהאוכלוסייה גדולה באופן ייחודי גודלה באחוז מסוים מדי תקופה.²² אם נתבונן בטבלה 1 ובתרשים 1 נראה כי בשנים 1939–1952 פורסמו 63 פריטים בתחום. מספר הפרסומים הלך וגדל במשך השנים: בשנים 1953–1966 פורסמו יותר מפי שלושה (פי 3.14). פרסומים מאשר בתקופה הקודמת (1981 פרסומים), והגידול המצתבר הגיע ל-261 פריטים – פי 4.14 לעומת סוף התקופה הראשונה. אמנס בשנים 1967–1980 ירד מספר הפרסומים ל-196 (ירידה באחוז אחד), אך בשנים 1981–1994, תופס התהroughות תאוצה וחליה עלייה תלולה במספר הפרסומים בו – 621 פריטים – יותר מפי שלושה (פי 7.14) מאשר בתקופה הקודמת בערךים מצתברים. גזלה הספרות בתהroughים פי 4.14 עד סוף התקופה השנייה, פי 7.25 עד סוף התקופה השלישיית, ופי 17.11 עד לסוף התקופה הרביעית, התגמונות בתרשים 1 חזרה את הגידול המצתבר ממחישה לנו כי הגידול בשנים 1939–1994 היה גידול מעריכי קלאסי.

טבלה 1: גידול מצטבר של ספרות הבריחה וההעפלה בשנים 1939–1994

התקופה	סה"כ מצטבר	סה"כ	סה"כ מצטבר
1952–1939	63	63	63
1966–1953	261	198	261
1980–1967	457	196	457
1994–1981	1078	621	1078
		1078	סה"כ

תרשים 1: גידול מצטבר של ספרות הבריחה וההעפלה

בעיון במספר הפריטים בספרות הזיכרונות שפורסמו בתקופה השנייה (1952–1966) מתגלות כמה נקודות שיא. בטבלה 2 נוכל להבחין כי בשנת 1953, וכן בשנים 1964–1965, הייתה קפיצה–תולוה במספר הפריטים בקטגוריה זו. בשנת 1953 התרבא הגידול בפרטם מאמריים, וכך היה גם בשנת 1964, אך בשנת 1965 הייתה גם עלייה במספר חפונוגרפיות, לעומת השנים שקדמו לה.

טבלה 2: גידול ספרות הזיכרונות בנושא הבריחה וההעפלה, 1939–1965

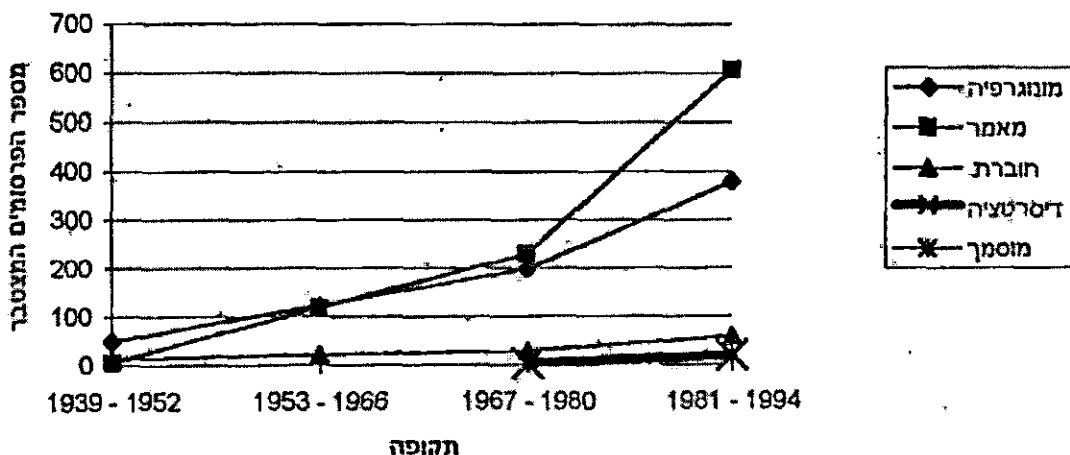
שנה	זיכרונות	שנה	זיכרונות	שנה	זיכרונות
6	1957	2	1948	-	1939
10	1958	-	1949	-	1940
4	1959	1	1950	1	1941
6	1960	2	1951	-	1942
4	1961	-	1952	1	1943
2	1962	22	1953	1	1944
4	1963	3	1954	1	1945
23	1964	6	1955	8	1946
12	1965	2	1956	10	1947

גידול לפי סוג הפרסום
הगידול של ספרות הבריחה וההעפלה לפי סוג הפרסום (טבלה 3 ותורשים 2),
mirrored על הבדלים באופי ההגדול של ספרות מסווגים שונים.

טבלה 3: גידול ספרות הבריחה וההעפלה בשנים 1939–1994 לפי סוג פרסום

תקופה	מוניוגרפיה	מאמר	דיסרטציה	תוורת	ס"ה	מוסמך
1952–1939	47	5	11	0	63	0
1966–1953	75	113	10	0	198	0
1980–1967	76	111	6	1	196	2
1994–1981	179	377	31	17	621	17
סה"כ	377	606	58	18	1078	19

**תרשים 2: גידול מטבר של ספרות הבריחה
וההעפה לפי סוג הפריטים**

ספרות המאמרים גדלה בשנים 1939–1994 גידול מעורבץ, ומוגמת הגידול שלה דומה למוגמת הגידול של התהוםם בכללותן. אמנס בתקופה הריאונית (1939–1952) קצב הגידול מואשונה במקצת מזוח של ספרות הבריחה וההעפה בכללותה, ורק חמישה מתוך 63 הפריטים שפורסמו היו מאמרים, אבל בתקופה השנייה (1953–1966) חלה עלייה תלולה, והוטרנסמו בה 113 מאמרים, כוללם 22.6 בחשואה לתקופה הריאונית. בתקופה השלישי (1967–1980) מוגמת מטפסמים 111 מאמרים – ירידה קלה, בהתאם למוגמת הכללית בתהוםם. אך בתקופה הרביעית (1981–1994) חלה עלייה תלולה במספר המאמרים – 377 (בהתאם לתאוצה הכללית בתהום). בין התקופה השלישי והרביעית עולה מספר מאמרים בכ-340%. בערכיהם מטפסרים גדרה טפירות המאמרים בנושא הבריחה וההעפה מסוף התקופה הריאונית ועד סוף התקופה המחקר פי 121.2. ספרות המונוגרפיות גדלה גם היא גידול מעורבי. באותה שנים. סוג זה של ספרות היה הפורה ביותר ב约谈ה בתקופה הריאונית (1939–1952) – 47 פריטים. בתקופה השנייה והשלישית היה קצב הגידול שלה איטי יותר מקצב הגידול של המאמרים בתחום, והיא גדלה ב-57 ו-76 פריטים, כוללם פי 1.66 ופי 1.01 בהתאם, בין גזקה לתקופה. אך בתקופה הרביעית שותפות המונוגרפיות לתאוצה בתחום, ובין התקופה השלישי לרבעית אנו עדים לגידול פי 2.35 במספר המונוגרפיות המתפרסם. בערכיהם מטפסרים גדרה ספרות המונוגרפיות בנושא הבריחה וההעפה מסוף התקופה הריאונית ועד סוף התקופה המחקר פי 8.02. התבוננות בתרשימים המראת את הגידול המטבר של ספרות הבריחה וההעפה לפי סוג הפריטים מביליה כי גידולן של המונוגרפיות, בשנים 1939–1994 היה גידול מעורבי קלנסי.

בספרות שהופיעה בצורת חוברות אלו עדות למגמה שונה משתי הקודמות: כאן הגידול הוא ליניארי (כלומר גידול בכמות פריטים דומה מדי תקופה). אולם קיימת ירידת במספר הפריטומים לתקופה מאז השניה לששית, אך ניכרת עלייה דכאסטייה של מספר התובנות המתפרנסות בתקופה הרביעית – פי 5.16 מאשר בתקופה השלישית. בערכים מצטברים נדלה ספרות החוברות בושא הבריחה וההעפלה-מסוף התקופה הראשונה ועד סוף תקופת המחקר פי 5.27.

ספרות עבודות המוסך והדיסרטציות מתחלת להיווצר רק בתקופה הרביעית, ומוקודה זו גידולה הוא מעריצי – גידול מתון בשנים 1967–1980, וגידול מואץ בשנים 1981–1994. בערכים מצטברים. נדלה ספרות עבודות המוסך והדיסרטציות בושא הבריחה וההעפלה מסוף התקופה השלישית ועד סוף תקופת המחקר פי 12.33.

גידול לפי אופי הפריטום

בדיקת הגידול של ספרות הבריחה וההעפלה לפי אופיו של הפריטום (טבלה 4 ותרשים 3), מראה כי קיימים הבדלים במגמות הגידול של ספרות בעלת אופי שונה, כלהלן.

ספרות המחקר בתחום החלת להתפרנס רק בתקופה השנייה (1953–1966), ומאז הגידול של מהיר מאד: פי 4.8 בין התקופה השנייה לששית (1967–1980), וגידול פי 4.38 בין התקופה השלישית לרביעית (1981–1994). בערכים מצטברים נדלה ספרות המחקר בושא מסוף התקופה השניה ועד סוף תקופת המחקר פי 21.06. תרשימים 3 מציג בבירור כי גידולה של ספרות המחקרים בתחום הוא מעריצי.

ספרות המקורות של הבריחה וההעפלה הגיעו בתקופה הראשונה (1939–1952) ל-27 פריטים. בתקופה השנייה (1953–1966) הייתה רק עלייה מזענית במספר הפריטומים לעומת התקופה הראשונה (28 פריטים), בתקופה השלישית (1967–1980) חלה ירידת (23 פריטים), ואילו בתקופה הרביעית (1981–1994) ניכרת תאוצה-בפריטום מקורנות, ומתפרנסים 43 פריטים. בערכים מצטברים נדלה ספרות המקורות בושא מסוף התקופה הראשונה ועד סוף תקופת המחקר פי 4.48. מגמת הגידול בקטגוריה זו היא ליניאלית.

קיימים דמיון באופן הגידול של הספרות בעלת אופי של טקירה לבן אופן הגידול של הספרות בעלת אופי של זיכרונות: מגמת הגידול של שני סוגים ספרות אלה היא ליניארית. בשתין ניכר גידול בתקופה הראשונה (1939–1952) ובתקופה השנייה (1953–1966), ירידת בגידול בתקופה השלישית (1967–1980), וגידול מואץ ביותר (פי 2.6 סקרים, וכי 2.59 ספרות זיכרונות, בהשוואה לתקופה השלישית), בתקופה האחרונה (1981–1994), בהתאם למגמה הכללית של הספרות בתנאים. בערכים מצטברים נדלה ספרות הזיכרונות בושא מסוף

התקופה הראשונה ועד סוף תקופת המחקר פי 13.55, וספרות הסקרים – פי 21.25.

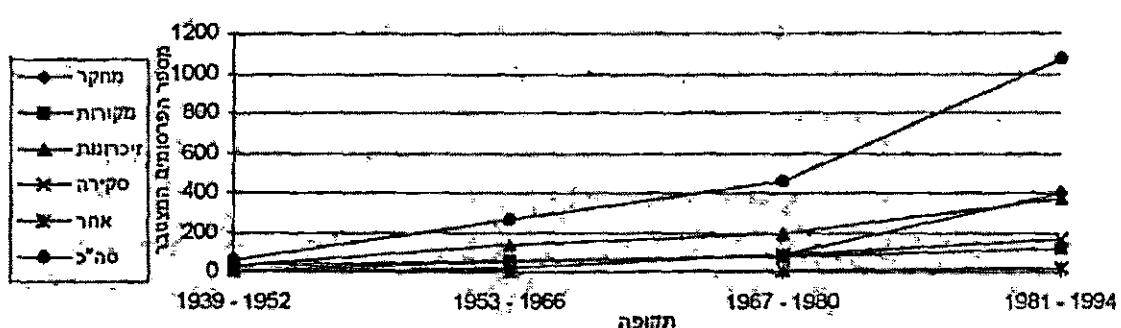
בתקופה השנייה (1953–1966) אנו עדין לשתי נקודות שיא בגידול של ספרות זיכרונות: בשנת 1953 והשנים 1964–1965. ניסיון להסביר תופעה זאת יובא להלן.

גידול של הספרות בקטgorיה "אחר" היא מעריכית, בהתאם למגמת הגדול הכלילית בתחום. הגדול בין התקופה הראשונה לשניה היה פי 3, בין התקופה השניה לשנית – פי 1.33, ובין התקופה השלישייה לרביעית – פי 2.5. בערכים מצטברים גדלה הספרות בעלת אופי "אחר" בנושא מסוף התקופה הראשונה ועד סוף תקופת המחקר פי 18.

טבלה 4: גידול מצטבר של ספרות הבריחה וההעפה לפי אופי הפרסום

תקופה	מתקדר	מקורות	זיכרונות	סקירה	אחר	סה"כ
1952–1939	0	27	27	8	1	63
1966–1953	15	28	109	43	3	198
1980–1967	72	23	64	33	4	196
1994–1981	316	43	166	86	10	621
סה"כ	403	121	366	170	18	1078

תרשים 3: גידול מצטבר של ספרות הבריחה וההעפה לפי אופי הפרסום

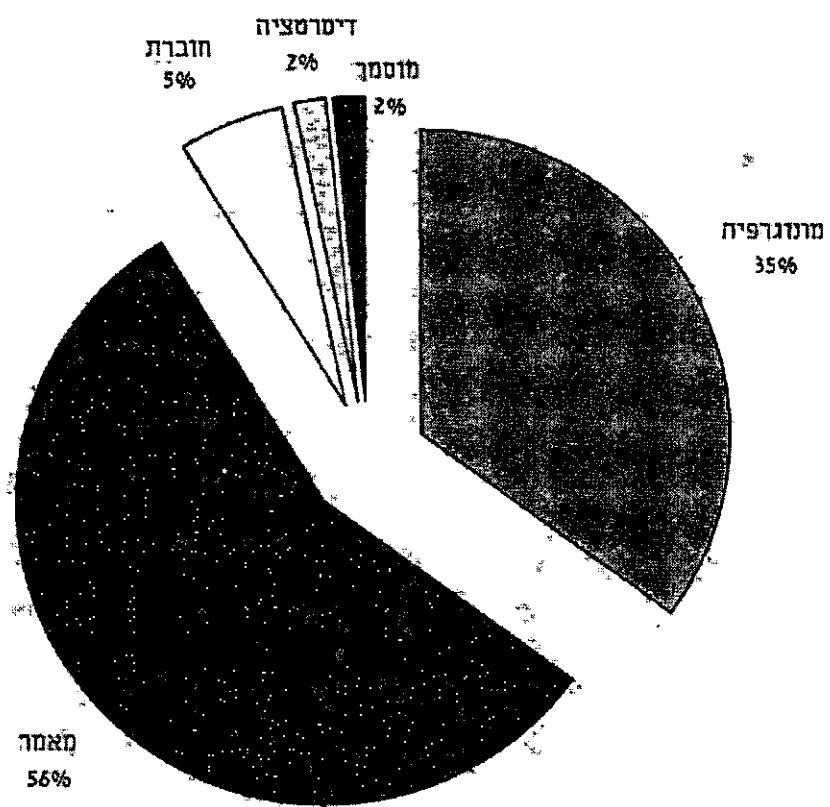

התפלגות ספרות הבריחה וההעפלה

התפלגות לפי סוג הפרסומים

ספרות הבריחה וההעפלה מורכבת, כאמור לעיל, מפרסומים מסוגים שונים: מונוגרפיות, מאמריפ, חוברות, דיסרטציות ועובדות מוסמך. תוצאות המחקר מראות כי רוב הפרסומים בתחום זה הם מאמרים ומונוגרפיות (983.983 פורסומים), מהווים יחד 91% מן הספרות בתהום (טבלה 5 ותרשים 4).

תרשים 4: התפלגות ספרות הבריחה וההעפלה לפי סוג הפרסומים

טבלה 5: התפלגות ספרות הבריחה וההעפה לפי סוג הפרסוט

סוג הפרסוט	מספר פרטומים	%
פונוגרפיה	377	35
מאמר	606	56
חוברת	58	5
דיסרטציה	18	2
מוסמך	19	2
	1078	100
		סה"כ

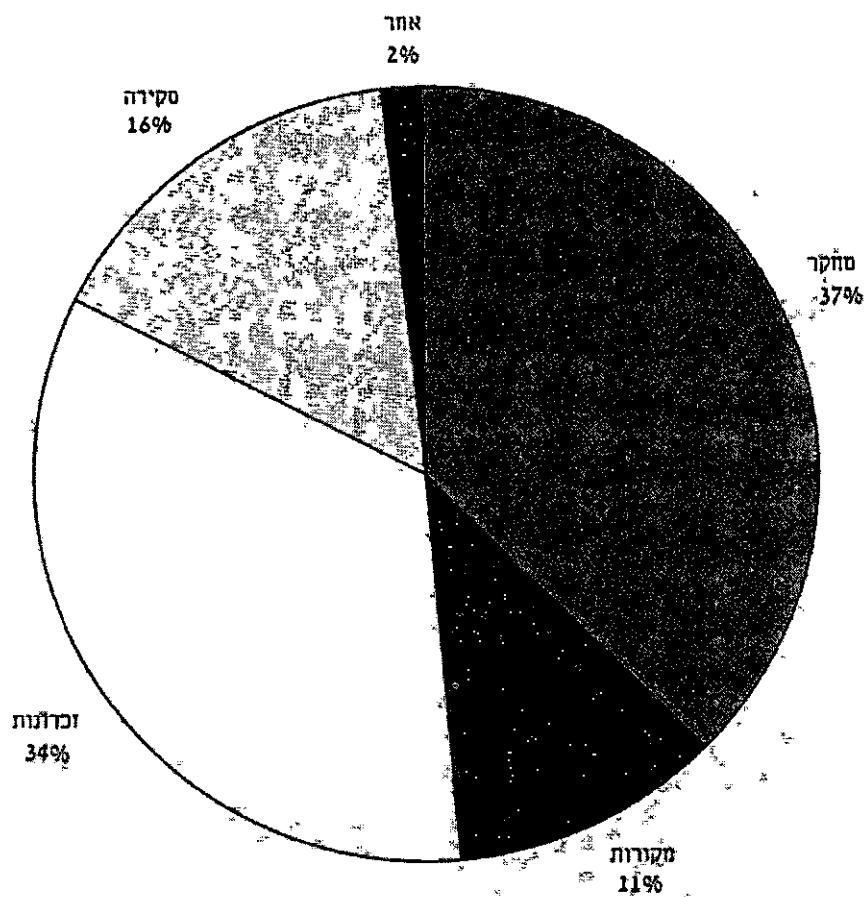
התפלגות אופי הפרסוט

ספרות הבריחה וההעפה מורכבת, כאמור לעיל, מפרסומות בעלי אופי שונה: מחקרים, פרסומי מקורות, פרסומי זיכרונות, סקירות, ופרסומות מטוגנים שונים – "אחרי" (תיכניות לימודים בנושא, רשימות וכו'). תוצאות המחקר (טבלה 6 ותרשים 5) מראות כי 82% מן הפרסומות בספרות הבריחה וההעפה הם-פרסומיט רלבנטיים ביותר לחוקר הנותרים: מחקרים, מצד אחד, וספרות זיכרונות ומקורות – היילו לשימוש כחומר גלם לכתיבת מחקרים נוספים – מצד שני.

טבלה 6: התפלגות ספרות הבריחה וההעפה לפי אופי הפרסוט

אופי הפרסוט	סה"כ פרטומים	%
מחקר	403	37
מקורות	121	11
זכרונות	366	34
סקירה	170	16
אחר	18	2
	1078	100
		סה"כ

תרשים 5: התפלגות ספרות הבריחה וההעפלה לפי אופי הפרטים

סיכום התפלגות לפי סוג ואופי הפרטים

ראינו לעיל כי 91% מ-הפרטים בספרות הבריחה וההעפלה הם אמרים ומונוגרפיות, וכי 82% מ-הפריטים הם מטקרים, זיכרונות ומקורות.

נבדוק עתה, בעזרת טבלה 7 ותרשים 6, כיצד מתפלגים הפריטים בעלי אופי זה או אחר בין סוגים של הפרטים השונים:

- רוב המחקדים: מתרשימים בנסיבות אמרית בכתבי-עת ובקבצים;
- רוב ה"מקורות": פולסים מבצורת-מוניוגרפיה;
- בספרות: מזכרון, בדזמת, למאובן בספרות המתקרר, פורסם איזו גבולה יותר מן הפריטים בצהוות מאמה, אך גם שאותו הפריטים שפורסמו בנסיבות מונוגרפיה קרוב מאד לשיעור אלה שפורסמו בנסיבות מלאם, וניתן לומר כי פרסומי הזיכרונות מתחולקים פחות או יותר בין שתי צורות אלה.
- בפרסומים בעלי אופי של סקירות בולט האחוּג הגבוה של הפריטים שפורסמו בנסיבות מאמר.

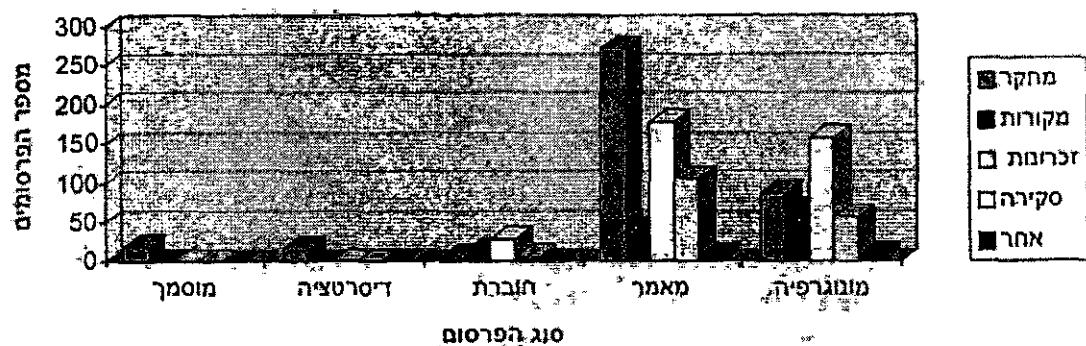
— בקטגוריה של "אחר": כמחצית הפרטומים רואו אוור כמנוגרפיות, אולם בכלל הכמות הכלולות הקטנה בקטgorיה זו אין להסיק מנתונים אלה מסקנות כלשהן.

טבלה 7: התפלגות ספרות הבריחה וההעפלה לפי סוג ואופי הפרטוט

אופי/ סוג	ס"ה	% ס"ה	טבילה מוסמך	טבילה דיספה	חוברת ס"ה %	מאמר ס"ה %	מנוגרפיה ס"ה %	אופי/ סוג	
								ס"ה	% ס"ה
מחקר	403	5	19	4	18	1	7	68	272
מקורות	121	0	-	-	0	11	14	35	42
זכרון	366	0	0	-	0	8	29	49	178
סקירה	170	0	0	-	0	4	7	62	106
אחר	18	0	0	-	0	6	1	44	8
	1078		19	18		58		606	377
סה"כ									

לטיכום: רוב הפרטומים בעלי אופי של "מחקר", "זיכרון" ו"סקירה" פורסמו בצורה מאמר, ורוב הפרטומים בעלי אופי של "מקורות" – בצורה מונוגרפיה.

תרשים 6: התפלגות ספרות הבריחה וההעפלה לפי סוג אופי הפרטוט

התפלגות לפי הנושא
כפי שצוין לעיל, מרכיבת ספרות הבריחה וההעפלה מושגים שונים, כשהמרכזי בהם הוא ההעפלה. עובדה זו מוצאת את ביטויים גם בהתפלגות הספרות בתחום בין הנושאים השונים, כפי שהיא מצטטנית בטבלה 8. סיכום הנתונים מראה כי הספרות בנושאים "העפלה", "יקצלה", "בריחה" ו"שארית הפליטה" מהווים 86% מן הספרות בתחום (934 פריטים).

טבלה 8: התפלגות ספרות ההעפלה ובריחתה לפי נושא ואופי הפרסום

נושא/אופי	סה"כ	121	403	366	170	18	1078	100	ב-%	נושא/ההעפלה לפי נושא שיעור
העפלה										
בריחת	63	681	17	128	279	79	178			
הצלה	6	71	0	7	36	3	25			
שארית הפליטה	12	122	0	12	4	3	103			
צנחים	5	60	0	5	11	9	35			
חייבים		45	0	9	23	8	5			
מדיניות ציונית	14	26	0	2	11	6	7			
מדיניות בריטניה		34	1	1	0	10	22			
מדיניות ארץ"ב		34	0	5	2	3	24			
		5	0	1	0	0	4			
סה"כ	100	1078	18	170	366	121	403			

התפלגות לפי נושא ואופי הפרסום

לאחר שראינו את התפלגות ספרות ההעפלה ובריחתה לפי אופי הפרסום, והתפלגותה לפי הנושאים המרכזיים אוטה, מעוניין לבדוק מהי התפלגות הפנימית של אופי הפרסומים בנושאים בתוכם. נוכל ללמד על כך מטבלה 8. 79% מן הספרות בנושא "העפלה", 90% מן הספרות בנושאי "הצלה" ו"בריחה", 91% מן הספרות בנושא "שארית הפליטה", חס בעלי רלבנטיות גבוהה לחוקרי התחום (מחקרים, מקורות וזכונות). השאר בעל אופי פופולרי יותר.

התפלגות לפי שפות

הבריחה וההעפלה הם נושאים יהודיס-ישראליים ממדרגה ראשונה, ועבידה זו משפיעה להשפעה רבה במילוין על התפלגות השפות בהם מתפרסמת הספרות בתהום.

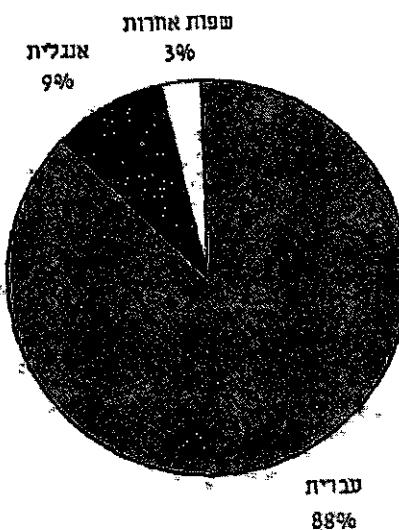
טבלאות 9 ו-10, ותרשים 7 להלן פורסם לפניו התפלגות זו. רוב הפרסומים הם בעברית (88% מכלל הפרסומים), 91% – באנגלית. הפרסומים בכל שאר השפות שנתקשו (גרמנית, צרפתית, איטלקית, רומנית, יידיש, הולנדית) מhoeווים 3% בלבד.

טבלה 9: התפלגות ספרות הבריחת וההעפה לפי שפות

חשפה	סה"כ פרסומים	%
עברית	950	88
אנגלית	99	9
שפות אחרות	37	3
סה"כ		1086*

תשעה פריטים הם זilingualים, ועל כן הם נכללים בספירת הפרסומים בכל אחת מן השפות שליהם.

תרשים 7: התפלגות ספרות הבריחת וההעפה לפי שפות

התפלגות לפי השפה וסוג הפרסום

כפי שראינו לעיל, (טבלה 5, תרשימים 4) מתחלקת ספרות הבריחת וההעפה לפי סוג הפרסום כדלקמן: 56% – מאמרים; 35% – מונוגרפיות; 5% – חוברות; 2% – עבודות מוסמך ודייטרטזיות.

מעניין לבדוק האם ההתפלגות זו נשמרת בכל השפות בטפסות, או שמא יש הבדלים בולטים בין הפרסומים בשפות השונות, מבחינית סוג הפרסום. סוגיה זו נבדקה לגבי תשפות העיקריות בהן מתפרקמת הספרות בטפסות (טבלה 9). לסתיכום: בפרסומים בעברית ובאנגלית נשמרת ההתפלגות הכללית לפיה המאמרים מהווים את רוב הפרסומים בתTEM. בשפות אחרות, בחן מסטר הפרסומים בתTEM הוא קטן מאוד – מהוות המונוגרפיות את רוב הפרסומים, והמאמרים וטופסים את המקום השני אחריהם.

טבלה 10: התפלגות ספרות הבריחה וההעפלה לפי השפה וסוג הפרסומים

			סה"כ %	מוסמך %	דיסרי %	חוברת %	מנאמד %	מוניוגרפיה %	סוג/ שפה
100	950	2	19	1	17	6	54	58	33 עברית
100	99	-	0	0	0	3	3	52	45 אנגלית
100	17	-	0	0	12	2	29	5	59 גרמנית
100	0	8	0	1	0	0	4	3	צרפתיות
		5	0	0	0	0	2	3	איטלקית
		3	0	5	0	35	0	3	רומנית
		3	0	0	0	1	1	1	יידיש
		1	0	0	0	0	0	1	הולנדית
		0	5	0	0	5	35	0	אחר
*1086			19	18	60	608	381	סה"כ	

תשעה פריטים הם דו-לשוניים, ועל כן הם נכללים בסטטיסטיקת הפרסומים בכל אחת מן השפות שלחמו.

התפלגות לפי השפה ואופי הפרסומים

כפי שראינו לעיל (טבלה 4, תרשימים 5), מתחלקות ספרות הבריחה וזההעפלה לפי אופי הפרסום כדלקמן: מחקרים – 37%, זיכרונות – 34%, סקירות – 16%, מקורות – 11%, אחר – 2%.
נבדוק עתה, בעורת טבלה 11, האם התפלגות זו נשמרת בכל השפות בספרות, או שמא יש חבדלים בולטים בין הפרסומים בשפות השונות, מבחינה סוג הפרסוטום.

טבלה 11: התפלגות ספרות הבריחה וההעפלה לפי השפה ואופי הפרסומים

										אופי/שפה	עברית %	סה"כ %
404	0	0	0	0	2	5	53	9	65	324 מחקר	34	324
123	0	1	0	1	2	0	18	3	9	107 מקורות	12	107
371	0	2	0	2	1	1	18	3	18	344 זיכרונות	36	344
170	0	0	1	0	0	2	11	2	7	158 סקירה	17	158
18	0	0	0	0	0	0	0	1	1	17 אחר	17	17
*1086		0	3	1	3	5	8	100	17	950	99	100

תשעה פריטים הם דו-לשוניים, ועל כן הם נכללים בסטטיסטיקת הפרסומים בכל אחת מן השפות שלחמו.

מן הנתונים אפשר ללמוד כי בפרסומים בעברית ובספרות, עם מעט פרסומים נשמרת החתפנות הכללית באחוזו המחקריים, הזיכרונות והסקירות. לעומת זאת בולט במיוחד בפרסומים באנגלית ובגרמנית האחוזו הגבוה של המחקריים, לעומת זאת האחוזו הנמוך של הזיכרונות.

עתונות הגעון (Core) והפריפריה בספרות הבריחה וההעפהה 467 מתוך 608 המאמרים בנושא הבריחה וההעפהה בשנים 1939–1994 פורסמו ב-80% כתבי עת ותקופונים (להבדיל מקבצי מאמרים חד-פעמיים). אך בדיקה מעמיקה יותר מגלת כי 52 כתבי-עת, שהם 48% מכתבי-העת, מლסים 88% מן המאמרים בתהום. יתרה מזאת: 74% מן המאמרים מרכזים ב-26 כתבי-עת בלבד. ככלומר – על אף פיזור המאמרים בתהום בכמות גזולה של כתבי עת, מרכזים רוב המאמרים בחלק קטן מהם.

דיון ומסקנות

כפי שראינו, גזלה ספרות הבריחה וההעפהה בשנים 1939–1994 גידול מעירכי, אך קצב הגידול לא היה אחיד לאורך התקופה. בשנים 1939–1966 היו עדים לגידול מואץ של הספרות בתחום. בשנים 1967–1980 חלה האטה בקצב הגידול הכללי של ספרות זו (ראה טבלה 1 ותרשים 1), ואילו בשנות השמונים ותחילת שנות התשעים צוופת הספרות בתחום גאותה, וכן עוזים לגידולה בקצב מהיר ביותר.

גידול הספרות לפי אופי הפרסום
עד אמצע שנות השישים הייתה ספרות המקורות, הזיכרונות והסקירות הספרות החומיננטית בתחום. ספרות זו, ובמיוחד ספרות הזיכרונות, נכתבת רובה על-ידי פעילי ההעפהה – שליחי המוסד לעלייה ב', אנשי הפלישם, מרגני החעפהה בתנועה הרביזיונית ופעיליים אחרים. סביר להניח, כי במאהן בשנים הראשונות לאחר קום המדינה, הרגישו אנשים אלה צורך לתעד את פעילותם על-ידי פרסום זיכרונות וסקירות על מעשיהם באופאה החרואית של הבריחה וההעפהה.

אך עם חלוף השנים שקו גיבורי החעפהה בחיותם אישיים ועסקו פחות בכתיבת זיכרונות ובפרסומים. ככלומר – בשנים 1967–1980 הם מעין "תיקופת מעבר" בספרות הזיכרונות והסקירות, שהייתה הספרות החומיננטית בתחום עד אמצע שנות השישים.

מצב זה החל לשינויים בשנות השמונים. גיבורי הבריחה וההעפהה החלו לצאת למלאות, וזה היו עתותיהם בידם כדי לחזור ולהעלות על הכתב את

הקוות אוטם בימי צ'יירוזט, וכן לפוסט מכתבים, יומנאים ומסמכים שהיו שמורים אצלם. זו וודאי הסיבה המרכזית לתנועה בפרסום זיכרונות, סקירות ומקורות בשנות השמונים והתשעים.

כמו כן, כשליש מספרות הזיכרונות של השנים 1981–1994 נכתבה על-ידי ניצולי שואה שעלו לארץ בדרכי הבריחה וההעפלה. בעוד שבשנים הראשונות לאחר קום המדינה הרגישו הניצולים שאיש בארץ אינו מעוניין לשמע את סיפור חייהם, השתנה מצב לאחר משפט אייכמן. חילו אז להפרנסת העדויות הראשונות של ניצולי השואה, ומתחילת שנות השמונים, פורסמו על-ידי הניצולים 63 מאמרים, ספרדים וחומרונבכם הם מגוללים את קורותיהם בנתיבי הבריחה וההעפלה.

גורם נוסף לגידול בטפנות המקורות בתקופה הוא ללא ספק פתיחתו ההדרגתית של החומר הארכיני של שנות השושים והארבעים, העבודה שאפשרה להיסטוריונים לפרק מסמכים מקוריים בלבד מדיין.

כמו כן דאי כי בקצב הגידול של ספרות הזיכרונות בתקופה השנייה (1953–1966) מתגלות כמה נקודותicia. בשנת 1953, וכג' בשנים 1964–1965, הייתה קפיצה תלולה בגידול בטפנות הזיכרונות בתחום (טבלה 2). לכל אחת מן התופעות הסבר משלها:

— המספר הרב של זיכרונות שנפרנסו בשנת 1953 מקורו ברכזו זיכרוניים של חברי הפלמ"ח על-ידי ארגון חברי הפלמ"ח, ופרסוםם בשנה זו על-פי החלטת מטה הארגון בישיבתו האחורה, ביום פירוקו (8.11.1948), כדי "לא לשכוח ולא לatta להזכיר את המעשים. ואת העושים — למען יידעם העם וייתממו בזכרונו סערת מלחמת שחררו וועלוי בניו לוחמיו".³³ העובדה שחלפו שלוש ארבע שנים מאז שחררו רוב מגויסי מלחמות העצמאות, והללו יכלו עתה להתפנו לכתיבת תרמה גם היא לאגדות במספר הפרסומים.

— מוגדם למשך ספרות הזיכרונות בתחום בשנים 1964–1965. קשרו כראיה להכרזת שנת 1964 כ"שנת ההעפלה" לציון מלאת שלושים שנה להפלגת "יולוס", אניות המעלילים הראשונות. בתוצאה מכך פורסמו באותה שנה מאמרי זיכרונות וסקירות רבים על ההעפלה (מידע לגבי סוג הפרסום – בטבלה 2). עיקר הגידול בפרסומים בתחום 1965 היה של מונוגרפיות, אשר החלו גם הן ככלא היכתב בעידודה של "שנת ההעפלה", אך לא הספיקו לצאת לאור באותה השנה.

בעוד ששנים 1967–1980 מאפיינות בירידה במספר הכלול של הפרסומים

33 ז' גלעד (עורך), ספר הפלמ"ח, תל אביב תשיע"ג, עמ' ז.

בתהום לעומת שנות ה-1950–1960, בדיקה יסודית יותר של מגמות הגידול לפי אופי הפרנסומים מבהירה לנו כי בעוד שבספרות המקורות, הזיכרונות והסקירות היוו היות בשנים אלה רידה במספר הפרסומים, הרי שבספרות המחקר, שתחלתה רק בתקופה השנייה (1953–1966), גדלה בתקופה השלישייה (1967–1980) פי 4.8 לעומת התקופה הקודמת. גידול זה נמשך והואץ בתקופה הרביעית, בשנות השמונים והתשעים.

מגמות גידול אלה של ספרות המחקר בנושא הבריחה וההעפלה יש להעריך בנסיבות החתפות הכלכליות הכלליות של ההיסטוריה הציונית. מתחילת שנות השישים, ובמיוחד לאחר מלחמת ששת הימים, אנו עדים לשילוב של כמה גורמים שתבררו יחד ואשר הביאו לגידול ספרותה המחקר בתחום תולדות הציונות והיישוב היהודי באוניברסיטאות בארץ, ובמסגרתו – של הספרות המדעית בתחום ההיסטוריה וההעפלה, כדלהלן:

— בתחילת שנות השישים אנו עדים לתחילת מיסודה של חקר ההיסטוריה של עם ישראל בעת החדשה וחקירת הציונות באוניברסיטאות בארץ, עם הקמתם של שני מכוני המחקר הראשונים. בשנת 1960 הוקם "ח מכון ליהדות זמננו" באוניברסיטה העברית בירושלים והחלתו של "המדריך לתיעוד בעל-פה" במסגרתו; בשנת 1962 הוקם "ח מכון לחקר הציונות ע"ש חיים ויצמן" באוניברסיטת תל אביב, אשר שם לו למטרת "לקדם את המחקר וההוראה של היישוב היהודי ועל תולדות התנועה הציונית וארץ-ישראל בזמנן החדש".³⁴ עם הקמת שני המכוניים החלו לצוץ הניצנים הראשונים של המחקר האקדמי בתולדות הציונות.

מניתוח כמותי – סטטיסטי של נושאי המחקרים בשנותיו הראשונות של המדריך לתיעוד בעל-פה במכון ליהדות זמננו (1960–1964), על בסיס הקטלוג של המדריך משנת 1965, עולה כי רוב תכניות המחקר של המדריך (59%) עוסקות בנושאים הקשורים בתולדות היהודים בחו"ל (עשרה מתוך 17), ומיעוטם בתולדות הציונות והיישוב היהודי בארץ-ישראל: מתוך שמונה הפרסומים של המכון שיצאו לאור עד שנת 1964 עסק רק אחד (כלומר – 12.5%) בתולדות היישוב, זמתן תשעה פרסומים שהיו בהכרח לדפוס בשנת 1965, עסקו רק שלושה (33%) בתולדות הציונות, היישוב ומדינת ישראל.³⁵

כמו כן, מתוך דוחות הפעילות של המכון לחקר הציונות לשנים 1962–1978 עולה, כי חנושים הראשיים למחקר שנבחרו על ידי הוועדה המרכזית של

³⁴ הציונות: מסוף לתולדות התנועה הציונית והיישוב היהודי בארץ-ישראל, ב' (תש"א), עמ' 6.

³⁵ האוניברסיטה העברית בירושלים, המכון ליהדות זמננו, המדריך לתיעוד בעל-פה: קטלוג, א' (תשכ"ח), עמ' 9–58, 67, שער אחרוני.

המכונן לאחר ייסודה היו תנועות הטער החלוציות בארץ-ישראל, ובגולת, האידאולוגית של מפלגות וקבוצות פוליטיות ביישוב היהודי בארץ-ישראל לימי מלחמת העולם השנייה, והיוזמות של היישוב הישן והיישוב החדש בארץ-ישראל.³⁶ ככלומר, נבחנו גושאים שענינים תולדות הציונות עד לשנת 1939. ואומנם, פרטמיו הרשנים של המפון עסקו בסוגיות בתולדות הציונות מן השנים 1863–1904³⁷, 1904–1902³⁸ ומן השנים 1909–1910.³⁹

— מלחמת ששת-הימים הייתה נקודת מפנה במחקר תולדות היישוב וההיסטוריה של עם ישראל בעת החדשה. סטודנטים וחוקרים בתחום זה עסקו בתחילת שנות השישים במחקר קהילות ישראל בוגלה או בתולדות הציונות והיישוב עד לפrox מלחמת העולם השנייה, כפי שראינו לעיל. מאורעות השנהם שללאחר מלאתה העולם השני לא נחשבו ל"היסטוריה מדעית", קרוביים מזג לזמן מחקר, ונמשבו לנשאים שאינס ראויים לחקיקה מדעית, מפאת העדר פרספקטיבת היסטורית. מלחמת ששת הימים נתנה הרגשה של תחילת פרק חדש בתולדות עם ישראל ומדינת ישראל, לפתע נראה לראשונה שללאחר השואה צלפני הקמת המדינה רוחקים יותר, והפכו ראויים למחקר היסטורי.

זאת ועוד. למלחמות ששת-הימים הייתה לדעתנו גם השפעה פסיכולוגית, שתרמה לחיפוש נושא מחקר שונים בתולדות עם ישראל בעת החדשה. אווירת הניצחון והאופוריה שלאחרון, יחד עם כניסה דור חדש של חוקרים לשבל של לימודי לקרה תואר שני ושלישי אוניברסיטאות בארץ, הביא לחיפוש אחר נושא מחקר שבמרכζ עמדנות דמיות אותם יכולו החוקרים הצערלים להזדהות – לא-עו"ז דמות היהודית הכלכלית, המשלים עם מצבר הנחות בחברה בה הוא חי, והתלויה בחסדי הגויים, אלא יהודי-אגאת, חנוטל את גורלו בידיו, וויצא להצליל את אחיו ולשאות את עמו עלי שכם. (כבדי אמר שמרן מתארמן בשירו "נאום תשובה לרבי-חובלים איטלקים אחר ליל חורדה").⁴⁰

ניתוח כמותי-סטטיסטי על הנושאים שבחרו על-ידי דוקטורנטים במדעי הרוח בארץ משנות הששים ואילך מראה כי המגמה שהזוכה לעיל באה לביטוי גם בבחירה נושאים לעבודות דוקטור אוניברסיטאות בארץ. ה"ביבליוגרפיה של עבוזות דוקטור במדעי הרוח והחברה שנכתבו

Tel-Aviv University, *The Institute for Zionist Research founded in memory of Chaim Weizmann*, 1978, pp. 1–2.

³⁷ ירדני-אגמון, גליה, *העתונות העברית בארץ-ישראל 1863–1904*, תל-אביב 1969.

³⁸ פרץ אונגהיימר, מה שנות לחולתה, תל-אביב 1965.

³⁹ היימן, מיכאל, *התנועה הציונית והתוכניות ליישוב ארם נהריים* את'ר הרצל, תל-אביב 1965.

⁴⁰ אלתרמן, נתן, *התור השבעי*, א, תל-אביב תשל"ז, עמ' 97.

באוניברסיטאות ישראל⁴¹, שהוכנה על ידי נירה אילסר (מדニצקי), שימשה מקור לניתוח סטטיסטי זה.⁴² הנתחה הכתומתי-סטטיסטי הודה כי משנת 1936, השנה בה הוגשה עבודת הדוקטור הראשונה במדעי הרוח באוניברסיטה העברית בירושלים ועד לשנת 1967, נכתבו באוניברסיטאות בארץ 28 עבודות דוקטור בנושאים-תקשורים-בתולדות עם ישראל בגולה, לעומת 4 עבודות בלבד בתולדות הציונות והיישוב היהודי בארץ-ישראל; ככלומר, יחס-של 1:7 בין שני התחומיים-במחקר ההיסטורי של עם ישראל. בשנים שלאחר מלחמת ששת הימים (1968-1990) אנו עדים לפריחה במחקר בתחום כולם – בשניות אלה מוגשות באוניברסיטאות בארץ 186 עבודות דוקטור בהיסטוריה של עם ישראל.⁴³ 105 מהן עוסקות בהיסטוריה של היהודים בארץ-הגולה, ור-81 מהן – בתולדות הציונות והיישוב היהודי בארץ-ישראל. מנתונים אלה עולה כי המחקיר בתולדות התקופה והיישוב היהודי בארץ-ישראל גדל בתקופה זו ב-2,025%, לעומת רק 375% לעומת השניט של היהודים בארץ-ישראל הגולה גדל בתקופה זו רק ב-41%. בין שני התחומיים בתקופה הריאיונה, אנו עדים עתה ליחס של יחס של 1:1.3⁴².

פריחה זו במחקר בתולדות הציונות והיישוב באלה גם ליידי ביטוי בפרויקטם המחקריים של המכון ליהדות זמננו מסוף שנות השישים ואילך. הקטלוגים ועלוני המידע של המכון לティיעוד בעלפה מעסיקו מן השנים 1965-1984 משמשים מקור לנתחה כתומתי-סטטיסטי של נושא הփואיקטום המחקריים ונושאי הפרטומים של המכון.⁴⁴ מן הנתחה עולה כי בעוד שלפני מלחמת ששת הימים עסקו רק 41% מן הפרויקטים במדור לティיעוד בעלפה ושלישי מן הפרטומים של המכון בתולדות הציונות והיישוב, הרי שמסוף שנות השישים אנו עדים לעלייה מתמדת (להוציא את השנים 1972-1971 בהם יש קידזה קלה) בחלוקת של הפרויקטים החודשים העוסקים בנושאים אלה. אלה מתפלגים כדלהלן: 50% בתקופת השנים 1969-1970, 48% בימי 1971-1972, 55% בימי 1972-1973, 63% בימי 1973-1978, 72% בימי 1979-1982, ו-76% בימי 1983-1984.

כאמור לעיל, יש לראות את מגמות ניזולה של ספרות המחקיר בתחום הפריחה

41 אילסר (מדニצקי), נירה, ביבליוגרפיה של עבודות דוקטור במדעי הרוח והחברה שנכתבו באוניברסיטאות ישראל, ירושלים תשכיב.

42 שם, עמי 17-20, 69-75, 112-121; השלמה – אוניברסיטת תל אביב, השלמה – אוניברסיטת בר-אילן.

43 המכון לティיעוד בעלפה, קטלוג, א (עליל, הערה 35), עמי 9-58; קטלוג, 5 (תשל"ט); עליון מידע, 1 (חורף 1983), עמי 10-51; The Hebrew University of Jerusalem, The Institute of Contemporary Jewry, Oral History Division: Catalogue, 3 (1970), pp. 299-300; 4 (1975), pp. v-x.

וההעפלה. במסגרת התפתחות הכללית של המחקר ההיסטורי בתקופות הציונות והיישוב. אך בנוסף לכך עליינו לבדוק האם היו התקופהיות יהודיות שגרמו להרצתו של המחקר בתחום הספציפי של הבריחה וההעפלה.

נושא הבריחה וההעפלה נמנה גם הוא עם הנושאים שהמחקר בהם בימינו ליהדות זמננו" באוניברסיטה העברית החל בשנות השישים המוקדמות, עם פרויקט לגבית עדויות בנושא "הבריחה והמחנות בגרמניה, 1944–1948", בהנהלתו של יהודה באור⁴⁴, במסגרת המדור לתייעוד בער-פה. בשנת 1966 צורף אליו פרויקט נוסף לגבית עדויות בנושא ההעפלה-מאיטליה, על-ידי ננה נסיניב (שגיא).⁴⁵ היה אלה הניצנים הראשונים למחקרים היסטוריים רבים החיקם בנוסאים אלה. עבדות המוסמך של ננה נסיניב, אשר העדויות שנגבו על-ידי ממשות חלק ממקורותינו, הוגשה במשפט תשכ"ט (1969).⁴⁶ ספרו של יהודה באור "הבריחה" יצא לאור בשנת 1970 (באנגלית), והוא מהתקדרה הדול הראשו-שפרוטס בתווים.⁴⁷ להתפתחות זו מסוף שנות השישים הייתה השפעה מכרעת על כיוון המחקר בהיסטוריה של עם ישראל בעת החדשה, שכן החוקרים שכתו עבודות מוסמך ודיסרטציות בתקופות הציונות והיישוב, ובכלל זה בתחום הבריחה וההעפלה, הפכו תוך שנים למורים באוניברסיטה בארץ, והעמידו דור נוסף נסוף של תלמידים, שרובם נולדו בסוף תקופת המנדט או בשנותיה הראשונות של המדינה, ולא נמנעו על השותפים לעשייה. חוקרים אלה שהמשיכו לחזור נושא-ים אלה גם בשנות השבעים, השפונו-ים והתעשויים.

גורם-נסע, שבלעדין לא יכול היה המחקר בתחום להתפתח, הוא פתיחות הדרגות של הארכיאים-ההיסטוריה בארץ זבחן-לארא, משנתה-השבעים ואילך, ביןיהם הארכיאון הממלכתי הבריטי והארcano הלאומי-הأمורי.

אך הגודש המכريع שתרם ללא ספק את התרומה הגדולה ביותר להתפתחות המחקר בנושא הבריחה וההעפלה, היה הקמת "הפרויקט הבינאוניברסיטאי לחקר מערכות ההעפלה על-שם שאול אביגור" באוניברסיטת תל-אביב בשנת 1982. הפרויקט הוקם על-ידי עמותה ציבורית שביקשה לקיים את צואותו של שאול אביגור שעמד בראש המוסד לעלייה ב' במשך כל שנות קיומו, ואשר הציע לפני מותו שפעל ההעפלה יונצט-בדרך של מעוז, מחקה-זפרטומים. הפרויקט הוקם כמושתף לחמש-האוניברסיטאות-הגדלות הארץ, ובמסגרתו נעשו ב-16 השנים האחרונות מחקרים-גבים בתחום, שחילקו פורטנו-כמוני-רפויות, וחילקו כמאמרין. כמו כן הוקם בפרויקט מרכז מידע ממוחשב, שבו מוצג חומר

44. קטלוג, א (לעיל, העלה 43), עמ' 41.

45. קטלוג, 3 (לעיל, העלה 43), עמ' 207.

46. נסיניב, ננה, חholesim ul ha'im: ha'alela ma'italia 1945–1948, עבודת גמר לתואר מוסטמן, האוניברסיטה העברית, ירושלים תשכ"ט.

Bauer, Y., *Flight and Rescue: Brichah*, New York 1970. 47

ארכינוי רב היקף מארכיאנים בארץ ובחוץ-ארץ, והעומד לרשות החוקרים בתחום, ולרשות הקhal הרחב: כל אלה הניבו למעשה הרבה תרבה יותר פירודות מאשר החוקרים עצם. חוקרים אשר התודעו לנושא במתגרת הפלוריאקט המשיכו לחקור אותו ולפרנס את מחקריהם גם לאחר סיום השתתפותם בפרויקט.

מגמה זו של גידול הספרות בתחום לאחר הקמת הפלוריאקט מאשר את הנחתם של מיכאלוב וחבריו, כי הגורמים המשפיעים ביותר על גידול הספרות המדעית הם המשאבים הכספיים המשקעים במחקר המדעי והגדיל בספר החוקרים.⁴⁸ השוואה עם תוצאות מחקרה הביבליומטרי של הייסי אודות ספרות מגילותם המלח מחדדת נקודה זו.⁴⁹ בעוד שבספרות יש חמלת שתחילה פריחתה בסוף שנות ה-70, בזומה לספרות-ההעפה, הלהירה ירידת גינזך בספרותיים באמצעות השמות השמוניים, החלזוקן או האוזל המואץ-בספרות ההעפה, וזאת ללא ספק כתוצאה מן המשאבים הכספיים שהושקעו בעידול המחקר בתחום.

גידול הספרות לפי סוג הפריטים
ראינו לעיל כי גידול המאמרים בתחום הוא מעירכי, בהתאם למגמה הכללית בתחום. אך קיימת תופעה בקצב הגידול של המונוגרפיות בתחום, שמן הדין למת עלייה את הדעת. בשנים 1967–1980 חלה האטה בספר המונוגרפיות המתפרסמות בתחום. החסבר לתופעה זו טמון לדעתי בשילוב שלושה גורמים:
א. בתקופה זו עוד נמצא המחקר בתחום בחיתוליו, ועל כן טרם התפרסמו מחקרים בצורת מונוגרפיה; ב. באזנה גקופיה יש האטה בקצב-פרסום הספריות והזיכרונות, כפי שצוין לעיל; ג. התקופה הנדרונה כוללת את מלחתת יום היפורים, שאחריה באנו שנים של האטה כלכלית – ימים שלא הטאימו לפרסום-מונוגרפוני, שעלוות הוצאתם לאור יקרה בהרבה מעלות-פרסומים של מאמריהם.

התפלגות הספרות לפי פרמטרים שווים
ההתפלגות לפי סוג הפרסום – ממצאי המחקר שלנו מראים כי רוב הפריטים בתחום מתפרסמים בצורת מאמרים בכתביות ובקבצים, בזומה לחתפלגות בתחום הדמוגרפיה, בתחום המחקר החינוכי בישראל, בתחום הספרות המחקרית-בנושא האנטישמיות ובחומראים אחרים, לעומת זאת, צורת הפרסום הנפוצה ביותר בתחום הગאוגרפיה היא המונוגרפיה.⁵⁰

48. מיכאלוב וחבריו (לעיל, הערת 19), עמ' 156–157.

49. הייסי (לעיל, הערת 24), עמ' 294.

50. פרץ (לעיל, הערת 22), עמ' 103; פרץ וחברה (לעיל, הערת 23), עמ' 63; טנוופטה וקומריו (לעיל, הערת 28), עמ' 303; אייפקר (לעיל, הערת 21), עמ' 59; רוביון (לעיל, הערת 17), עמ' 69–66.

התפלגות לפי אופי הפריטים – רוב הפריטים בתחום הם מחקרים, והללו, בziejוף ספרות הזיכרונות והמקורות, הופכים את התחום לנושא. אשר 82% מן הספרות שלו רלבנטית לחוקרי: מחקרים, מצד אחד, וספרות זיכרונות ומוקורות חיקולת לשימוש כחומר גלם לכתיבת מחקרים נוספים, מצד שני. מצב נדיר זה נוצר מziejוף של שתי תופעות: א. ספרות זיכרונות והמקורות הענפה בתחום; ב. הפריחה במחקר בתחום פורטמה בעברית. הסיבות הענפה בתחום; ב. הפריחה במחקר בתחום פורטמה בעברית. הסיבות לכך מובנות מאליהו:

- ★ רוב פעילי ההעפלה וחוקריה הם ישראלים, חיים בארץ ושבת כתיבתם עברית;
- ★ חלק גדול מן המקורות הארכיאוניים בתחום הם בעברית ואין כל אפשרות לכתוב מחקר רציני בתחום ללא ידיעת השפה העברית;
- ★ הבריחה וההעפלה הם נושאים "ישראליים" ומעט חוקרים לא ישראלים עוסקים בהם, וטבי עיל-כן שפטם תהילה עברית. הראייה לכך – אףלו רוב החוקרים שפורסמו באנגלית בנושא: תפ-פרי עטם של חלקיים ישראלים. התפלגות לפי הנושא – רוב הפריטומקס בתחומי-עסקים בהעפלה. הסיבות לכך ברורות: עלילות ה"העפלה" – מס-נושא מהתק-סקלזונה לחוקרים להזדהות עמו. העיסוק בנושא מחקק את הגאות הלאומית שלנו, והוא גם בעל אופי חינוכי רב – הוא יכול לשמש כלי לחינוך לערכיהם של אחווה-לאומית, עורה לזרוף, אומץ לב ודבקות במטרה.

את ריבוי ספרות הזיכרונות בנושא ניתן להסביר על-ידי השתקוקות של פעילי ההעפלה להביא לידיתו של הציבור, ובשנים האחרונות – לידיות ילדיהם ונכדיהם, את עלילות האגדה. בהם היושותפים ימי נזירותם.

הנושא השני מבחינה מספר פריטומיו בתחום הוא נושא ה"הצלה" במלחמת העולם השנייה. אלו משערות כי הסיבות לכך דומות לשיבות, שנינו לנבי הpopולריות של נושא ההעפלה. לאלה יש להוסיף את השתייכותו של הנושא גם לתחום חקר השואה. חקר השואה הוא תחום הזוכה לעידוד בכל האוניברסיטאות בארץ, אשר הקימו מכך מיחדים. עבורה, מכוני מחקר לאחד השוואות הוקם אגף עליידי התנוועות. הקיבוציות, שחברי, גנוזותיהם בغالיה היו פעילים בהצלחה. ובמרד בידי השואה (לוזגמה חמוץ), "משואה", "מורשת", "בית-לחמי הגטאות"). מכונים אלה מוציאים לאור כתבי-עת שהפכו לחלק-מגרעין העיתונות של תחום ההעפלה והבריחה. הבולט מביניהם הוא "ילקוט מורשת", אשר הוא כתבי-עת בו התפרסם מספר המאמרים הנadol ביוטר בתחום. הספרות בנושא-הצלה מרכיבת-מחדר גיסא מחוקרים, זמאניך גיסא – מזיכרונותיהם של ניצולים. יש לציין כי גם מחקרים-רבים הם פרי עטם של חוקרים הנמנים על ניצולי השואה. מקורה של תופעה זו נזעך לא ספק בהרגשות החובה של הניצולים לפעול להנחלת זכר השואה לדורות הבאים.

כמו כן יש לציין כי נושא הצלחה ובמיוחד ניסיונות ההצלחה שנעשו על ידי היישוב היהודי בארץ-ישראל בימי השואה; וזאת אחד הנושאים הקובוטרובייטיים. ביותר בתחום חקר השואה בשנים האחרונות, וחלק גדול מן החוקרים עוסקים בו כהמשךו והכיבוריו הגדול בנושא שהחל בשנות החמישים בעקבות משפט קסטנר. עובדה זו משתלבת במוגמה הכלכלית שהחלה, כפי שציינו לעיל, לאחר מלחמת ששת הימים, של עיסוק בנושא מחקר החשובים את הפעולות היהודית למען העלאה היהודית לארץ-ישראל.

מסקנות

ספרות הברירה וההעללה היא ספרות המורכבת רובה ממאמרים בכתב-עת ובקבצים לשפתה המרכזית היא עברית. הספרות בתחום מורבבת משילוב של סוג טירות בעלי אופי שונה – מחקרים, מקורות, זיכרונות, סקירות וכו'. שלושת הסוגים הראשונים מהווים בה את הרוב.

הנושאים המרכזיים את הספרות בתחום הם מגוונים, וחנושה הבולטת מביניהם מבחינה כמותם חפרסומים הוא-נושא ה"העללה". גידול הספרות בתחום הוא מעריצי, עם לטיות קלות, הנעות בתיאנו הארץ, במצב חרוץ הלאומי שלנו, ובמצבנו הכלכלי. מגמות הגדול של ספרות הברירה וההעללה דומות לאלו של הספרות של תולדות הציונות והישוב.

ספרות המכקל בתחום מגיעה לשיאה, כאשר מושקעים בה-משמעות כספיים המופנית לעידוד מחקר וחרסומית בתחום.

השווות מאפיינית של ספרות הברירה וההעללה עפ' מאפייניה של הספרות המחקרית בנושא האנטישמיות מראה כי בעוד השפה השלטת בתחום זה היא השפה האנגלית, במחקרים העוסקים בתופעות אנטישמיות בארץ מסויימת שלטת שפת-המקום,¹⁵ לעומת זאת השפה השלטת בספרות הברירה וההעללה היא השפה העברית – ככלمر שפת המקום. נכל מכאן להסיק כי שפתה המרכזית של ספרות מדעי הורוח והחברה היא בדרך כלל שפת המקום אליה קשורה ספרות זו, כאשר נושא הספרות הנעשה בעל-אופי-לאומי או לאומי. כמו כן, בדומה לממצאים במחקר בתחום הספרות המכנית בנושא האנטישמיות, מהוים המאמרים רוב בספרות הברירה וההעללה.

נקודה נוספת בה נמצא דמיון בין ספרות הברירה וההעללה לבין ספרות מחקר האנטישמיות היא השפעתו של ציון יובל למאורע ההיסטורי הקשור לנושא על-גידול הפרסומים בתחום. בשנים 1964–1965 נזכר גידול שיא

15. רובין (לעיל, הערת 27).

בספרות ההעפלה לעומת השנים שקדמו להן, בעקבות הכרזת שנת 1964 ל"שנת ההעפלה", ואילו שנת 1988 – שנת יובל החמשים ליליל הבדולח', הייתה שנת שיא במקפר הפרסומים בחקר האנטיישיות.

התפתחות התהום בעטיז: לאור מגמת הגידול של ספרות התהום בשנים האחרונות, יש להנית כי הגידול יימשך זמן מה, ולאחר כן, עם הגיעו של התהום לרוזיה, תתחיל ירידת במספו הפרסומיים. יש לצפות כי ספרות המחקר בתהום תמשיך ומגדל תקופה ארוכה יותר מאשר ספרות הזיכרונות, המקורות והסקירות, שכן ארכיבונים היסטוריים שהיו סגורים בעבר, ואשר בהם טמוניים מסמכים בעלי ערך רב למחקר בתחום, הולכים ונפתחים לאחרונה. לדוגמה: היפתחותם הצפואה של הארכיבונים בגרמניה, בהס **מצויים** אוטפים רבים על ההעפלה מהומניה; מדינה אשר דרכה הפליגו רכבות מעפילים, במיזחד בשנים 1948–1944.

יש גם להניח כי שנים הבאות יהיה גידול באחוז המונוגרפיות מכל הסוגים בתחום (מתקה, זיכרונות, פלסים מקורות וכו') הן בידי חוקרים אשר נוטים לאחר פרסומים כמה מאמריהם בנושא מסוים לכטובי-מונוגרפיה בנושא, וחן דבירים בכתב של פעילים בעילות הבריחה וההעפלה, בעקבות יציאתם למלאות.

ארכיאו

מקראות לארכיאנות וلتיעוד

11-10

החברת מוקדשת
לפרופ' אברהם פ' אלטברג
בחגיגתו לגבורה

איגוד הארכיאונים בישראל
ירושלים היתשנ"ט – 1999